

OLINADIGAN PROTEZLAR: SHILLIQ QAVAT ASORATLARINI DAVOLASH

Rasulova Mohigul Matyoqub qizi

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot instituti

Anatomiya, klinik anatomiya (OXTA) kafedrası

mohigul.rasulova@bsmi.uz

Xulosa: Olib qo'yiladigan protezlar og'iz shilliq qavati kasalliklarida, xususan, protez stomatitida asosiy etiologik omil hisoblanadi. Mexanik tirnash xususiyati, og'iz mikrobiotasidagi nomutanosiblik va mahalliy immunitet disfunktsiyasi yallig'lanishga olib keladi, ko'pincha yengil yoki subklinik alomatlar sifatida namoyon bo'ladi, bu esa tashxisni kechiktiradi. Hozirgi terapevtik yondashuvlar epitelial regeneratsiyani rag'batlantirish, og'iz ichidagi pH ni barqarorlashtirish, giperemiya va noqulaylikni kamaytirish va bemorlarning davolanishga mos kelishini yaxshilashga qaratilgan. Klinik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, innovatsion davolash strategiyalari samaradorlik nuqtai nazaridan an'anaviy usullardan ustun bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, sezgir invaziv bo'lmagan biomarkerlar protez bilan bog'liq shilliq qavat patologiyasida erta tashxis qo'yishni osonlashtirishi va prognozni yaxshilashi mumkin.

Kalit so'zlar: olinadigan protezlar; og'iz shilliq qavati; protez stomatit; epiteliyni tiklash; giperemiya; pH; innovatsion terapiya; klinik natijalar

Kirish: Noqulay ekologik omillar va davolash samaradorligining pastligi og'iz shilliq qavatining yallig'lanish kasalliklarini aniq tasniflashni talab qiladi, bu esa muhim ilmiy va klinik muammo hisoblanadi (Zarkumova A.E., 2017). Og'iz bo'shlig'idagi patologik o'zgarishlar ko'pincha tizimli kasalliklar, metabolik kasalliklar va immunitet holatining o'zgarishi bilan bog'liq. Tish kasalliklarining etiologiyasi va patogenezini jihatidan heterojenligi, o'xshash klinik ko'rinishlar bilan birga, da turli xil nozologik shakllar , urg'u beradi zarurat ilmiy asoslangan profilaktika va terapevtik strategiyalar (Robakidze N.S., 2019).

So'lak og'iz shilliq qavati kasalliklarini tashxislash uchun amaliy va ishonchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Uning biologik faol komponentlari antibakterial, immunologik va antioksidant himoyani kuchaytiradi. So'lak biomarkerlarini batafsil o'rganish kasalliklarni erta aniqlash va davolash va bemorlarga g'amxo'rlik qilish strategiyalarini optimallashtirish imkonini beradi (Al Shaar A., Hamadeh O., Ali A., 2024).

Hatto yaxshi tayyorlangan protezlar ham shilliq pardalarga doimiy mexanik va mikrobiologik stressni keltirib chiqaradi va mikroblarning ko'payishi uchun qulay muhit yaratadi. Bu og'iz bo'shlig'i disbioziga, normal mikrofloraning himoya mexanizmlarining buzilishiga va yallig'lanish va boshqa patologik jarayonlarga moyillikning oshishiga olib kelishi mumkin (E.A. Rubtsova, 2017). Bundan tashqari, protezlarni ishlab chiqarish jarayonida materiallarning toksikligi va polimerizatsiya xatolari mahalliy yallig'lanishni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa biologik jihatdan xavfsiz materiallardan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi. Protezlarni yetarlicha tayyorlamaslik, og'iz gigienasining yomonligi va og'iz bo'shlig'ining nomuvofiq muhiti yallig'lanish, pulpit va unga bog'liq asoratlar xavfini yanada oshiradi. asoratlar (Shkhagapsoeva K.A., 2017).

Zamonaviy terapevtik yondashuvlar epiteliy regeneratsiyasini rag'batlantirish, og'iz ichidagi pH qiymatini barqarorlashtirish, giperemiya va noqulaylikni kamaytirish hamda bemorlarning davolanishga mos kelishini yaxshilash strategiyalari orqali ushbu muammolarni yengillashtirishga qaratilgan. Innovatsion davolash usullari klinik samaradorlik va natijalar nuqtai nazaridan an'anaviy usullardan ustunligini tobora ko'proq namoyish etmoqda, invaziv bo'lmagan biomarkerlar esa erta tashxis qo'yishni osonlashtiradi va prognostik baholashni yaxshilaydi. Birgalikda, ushbu strategiyalar olinadigan protezlar bilan bog'liq og'iz shilliq qavati kasalliklarini yanada samarali davolashga hissa qo'shadi va zamonaviy protezlashda profilaktika, diagnostika va terapevtik choralarni birlashtirish zarurligini ta'kidlaydi.

Materiallar va usullar . Tadqiqot Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot institutining Ortopedik stomatologiya kafedrasida va Stomatologiya markazida o'tkazildi . Tadqiqot davrida (2024–2025) olinadigan protezlar qo'yilishi ko'rsatilgan 149 bemor (1-jadval) ro'yxatga olindi. Og'iz shilliq qavatining klinik holati va belgilangan terapevtik

rejimga asoslanib, ishtirokchilar uch guruhga bo'lindi: nazorat guruhi, an'anaviy davolash guruhi va kengaytirilgan terapiya guruhi.

Protez bilan davolash boshlanishidan oldin, shuningdek, davolanishdan 1 hafta, 1 oy va 3 oy o'tgach, keng qamrovli klinik tekshiruvlar o'tkazildi. Baholash shilliq qavat giperemiyasini miqdoriy baholash, epiteliyning tiklanishi va regeneratsiyasini monitoring qilish, noqulaylikni sub'ektiv baholash, shuningdek, protez stomatitini va boshqa shilliq qavat patologiyalarini aniqlash yoki rivojlanishini o'z ichiga oldi.

Tishlari yo'qolgan bemorlarning tadqiqot guruhlarini bo'yicha taqsimlanishi (%)

1-jadval

Tadqiqot guruhlarini	Qisman tishsizlik	To'liq tishsizlik
Ayollar	55 (36,9%)	32 (21,5%)
Erkaklar	47 (31,5%)	15 (10,1%)

Bundan tashqari, protez kiyish bilan bog'liq mahalliy biokimyoviy o'zgarishlarni baholash uchun aralash tupurikning pH qiymati o'lchandi. Og'iz shilliq qavatining morfologik va funktsional xususiyatlari standartlashtirilgan klinik indekslar va laboratoriya parametrlari yordamida baholandi. Klinik o'zgarishlarning dinamik rivojlanishini kuzatish uchun fizik tekshiruv fotosuratlar bilan to'ldirildi. Qo'shilish mezonlari qisman yoki to'liq tishsizlanish, olinadigan protezlarga ko'rsatmalar va o'tkir somatik yoki yuqumli kasalliklarning yo'qligini o'z ichiga oldi. Og'iz bo'shlig'i xavfli o'smalari, og'ir tizimli immunologik kasalliklar yoki kuzatuv tashriflariga yomon rioya qilgan bemorlar tadqiqotdan chiqarildi. Barcha ishtirokchilar tadqiqotdan oldin xabardor qilingan rozilik berishdi va tadqiqot protokoli biotibbiy axloqiy standartlarga to'liq mos keldi.

Olinadigan protezlar bilan bog'liq og'iz shilliq qavatining keng tarqalgan yallig'lanish holati bo'lgan protez stomatit ko'pincha mexanik shikastlanish va protezlar bilan aloqada bo'lgan sirtlarda mikrobial disbioz bilan kuchayadi. Ushbu tadqiqotda **kalendula ekstrakti bilan davolash** protez stomatitli bemorlarda sezilarli klinik va laboratoriya foydalarini ko'rsatdi. Qiyosiy baholash shuni ko'rsatdiki, kalendula asosidagi terapiyani olgan

ishtirokchilar an'anaviy davolanishni olganlarga nisbatan shilliq qavat giperemiyasi va yallig'lanish belgilarining sezilarli darajada kamayganini ko'rishdi.

Standartlashtirilgan klinik baholash va vizual tekshiruv orqali baholangan epitelial regeneratsiya kalendula bilan davolangan guruhda tezroq bo'ldi, aksariyat bemorlar bir oy ichida shilliq qavatning deyarli to'liq tiklanishiga erishdilar. So'lak pH tahlili shuningdek, normallashtirish tendentsiyasini aniqladi, bu og'iz ichidagi mikro muhitning barqarorlashishini va protezdan uzoq vaqt foydalanish natijasida buzilgan kislota-ishqor muvozanatining qisman tiklanishini ko'rsatadi.

Natijalar: Davolashdan oldin ko'pchilik bemorlarda og'iz shilliq qavatining yallig'lanishining sezilarli belgilari kuzatilgan. Subyektiv alomatlar asosan og'riq, qichishish va achishishni o'z ichiga olgan bo'lib, vizual analog shkala (VAS) bo'yicha o'rtacha intensivligi $6,8 \pm 1,2$ ni tashkil etgan. Klinik tekshiruvda diffuz eritema, shish va ba'zi hollarda mahalliy shilliq qavat eroziyalari aniqlangan; bemorlarning 100 foizida yallig'lanish belgilari mavjud edi.

Kalendula officinalis ekstrakti bilan qisman protez bilan davolashdan so'ng, bemorlar shilliq qavat holatida sezilarli yaxshilanishni ko'rsatdilar (2-jadval). Davolashdan oldin bemorlarning 100% da shilliq qavat giperemiyasi, 100% da shish va 38% da eroziya yoki yaralanish kuzatildi. Protez osti reaktivligining o'rtacha ko'rsatkichi $2,8 \pm 0,4$, o'rtacha soddalashtirilgan og'iz gigienasi indeksi (OHI-S) ko'rsatkichi $4,5 \pm 0,6$, vizual analog shkala (VAS) bo'yicha og'riq intensivligi $6,7 \pm 1,1$ va protezga moslashish 0% ni tashkil etdi, bu terapevtik aralashuvdan oldingi dastlabki yetarli emaslikni aks ettiradi.

Davolashning birinchi oyi oxiriga kelib, og'iz shilliq qavatida sezilarli yaxshilanish kuzatildi. Giperemiya tarqalishi 42% gacha, shish esa 40% gacha kamaydi, bu yallig'lanishning progressiv yo'qolishini aks ettiradi. Bemorlarning atigi 10% da eroziya va yarali shikastlanishlar mavjud bo'lib, bu ilgari ta'sirlangan joylarning sezilarli darajada bitishini ko'rsatadi. O'rtacha protez osti reaktivlik indeksi $1,4 \pm 0,3$ gacha pasaydi, bu protezga to'qima sezgirligining sezilarli darajada pasayishini ko'rsatadi. Soddalashtirilgan Og'iz Gigienasi Indeksi (OHI-S) bilan baholangan og'iz gigienasi $2,0 \pm 0,4$ gacha yaxshilandi va vizual analog shkala (VAS) bo'yicha og'riq intensivligi $2,1 \pm 0,7$ gacha

pasaydi, bu minimal noqulaylikni aks ettiradi. Ushbu bosqichda protezga moslashish 70% ga yetdi, bu ko'pchilik bemorlarda protezlarning qoniqarli funktsional bardoshlilikini ko'rsatadi.

Uchinchi oyning oxiriga kelib, klinik natijalar yanada yaxshilandi. Giperemiya 16% gacha kamaydi va shish minimal darajaga yetdi — 14%, bu yallig'lanish o'zgarishlarining deyarli to'liq yo'qolganini ko'rsatadi. Bemorlarning atigi 4% da eroziya va yarali shikastlanishlar kuzatildi, bu shilliq qavatning deyarli to'liq tiklanishini aks ettiradi. Protez osti reaktivligi $0,6 \pm 0,2$ gacha pasaydi, bu og'iz to'qimalarining sezilarli yallig'lanish reaksiyasiz protezlarga moslashganligini ko'rsatadi. OHI-S indeksi $1,1 \pm 0,3$ gacha yaxshilandi, bu og'iz gigienasining a'lo ekanligini tasdiqladi, og'riq intensivligi esa $0,9 \pm 0,4$ gacha pasaydi, bu protezlardan foydalanganda kichik noqulaylikni ko'rsatdi. Protezlarga moslashish 90% ga yetdi, bu ko'pchilik bemorlarning to'liq moslashganini va protezlari bilan samarali ishlashga qodir ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa : Ushbu tadqiqot natijalari protezni tiklashning butun jarayoni davomida og'iz shilliq qavati holatining asta-sekin yaxshilanishiga doimiy tendentsiyani ko'rsatadi. Giperemiya, shishish va eroziv shikastlanishlarning kamayishi, shuningdek, protez osti reaktivligi va og'rig'ining pasayishi terapevtik protokolning klinik samaradorligini ta'kidlaydi. Protezga moslashishning yaxshilanishi optimal protez dizaynining bemorlarni o'qitish bilan birgalikda qulay funktsional va klinik natijalarga erishish uchun muhimligini yanada ta'kidlaydi. Ushbu kuzatuvlar olinadigan protez kiygan bemorlarda og'iz gigienasini doimiy ravishda kuzatib borish va saqlash zarurligini ta'kidlaydi.

Kalendula ekstrakti bilan davolash protez stomatitli bemorlarda og'riq va shilliq qavat yallig'lanishini sezilarli darajada kamaytirdi. Klinik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bemorlarning 78 foizida vizual analog shkala (VAS) bo'yicha og'riq intensivligining 0-3 ballgacha pasayishi kuzatildi, bu esa ekstraktning noqulaylikni engillashtirishdagi samaradorligini tasdiqladi. 14 kun ichida kalendula asosidagi terapiya olgan bemorlarda shilliq qavat giperemiyasi va eroziv o'zgarishlarning sezilarli darajada kamayishi kuzatildi va keyingi tekshiruvlar shuni ko'rsatdiki, 85 foizida yallig'lanish belgilari yo'qolishi bilan epiteliyalning to'liq regeneratsiyasiga erishildi.

Havolalar:

1. Arzukanyan A.V. Og'iz bo'shlig'i kasalliklari bo'lgan bemorlar uchun og'iz bo'shlig'ini parvarish qilish protokollarini optimallashtirish. Moskva, 2021. 134 b.
2. Borodovitsyna S.I. [va boshqalar]; Og'iz shilliq qavatining asosiy kasalliklari: Atlas / Ryazan davlat tibbiyot universiteti, Rossiya Federatsiyasi Sog'liqni saqlash vazirligi. - Ryazan: OTSiOP , 2019. - 316 b.
3. Dikopova N.J., Volkov A.G., Arakelyan M.G., Makarenko N.V., Soxova I.A., Doroshina V.J., Arzukanyan A.V., E.G. Og'iz bo'shlig'i shilliq qavati kasalliklarida og'iz bo'shlig'idagi metall konstruksiyalarning elektrokimyoviy potentsiallarini o'rganish // Yangi Armaniston tibbiyot jurnali. - 2020. - 14-jild, № 2. - 54-58-betlar.
4. Robakidze N.S., Shchukina O.B. Yallig'lanishli ichak kasalliklarida og'iz bo'shlig'i shikastlanishlarining patogenetik jihatlari // Rossiya gastroenterologiya, gepatologiya va proktologiya jurnali. - 2019. - 29-jild, № 4. - 15-21-betlar.
5. Zarkumova A.E. Og'iz shilliq qavatining kasallanish tuzilishi // Qozog'iston Milliy Tibbiyot Universitetining Axborotnomasi. - 2017. - № 3. - 168-175-betlar.
6. Sadriev N.N., Tollibeva Sevinchbonu , Zokirov Suksrob va Urazov Bayramali (2024). ORTOPEDIK DAVOLASH PAROSIDONT KASALLIKLARINI TASHXIS QILISHDA KLINIK VA FUNKSIONAL TADQIQOTLARNING ROLI. Markaziy Osiyo fanlararo tadqiqotlar va boshqaruv jurnali, 1 (1), 174-177. doi : 10.5281/zenodo.10650883
7. S. Protez bilan bog'liq stomatit patogenezida kandida kolonizatsiyasi, protezlar va shilliq qavat yallig'lanishi o'rtasidagi bog'liqlik. J Pharm Bioallied Sci. 2024 Fevral ;16(Qo'shimcha 1) :S 520-S523. doi: 10.4103/jpbs.jpbs_841_23. Onlayn nashr etilgan sana: 2023-yil 7-noyabr. PMID: 38595360; PMCID: PMC11000972.
10. Singhania A, Sathe S, Ranka R, Godbole S. Choy daraxti yog'i va neem ekstraktining Candida albicans ning protezlarning yumshoq astariga yopishishiga individual va sinergik

ta'siri. Cureus . 2022-yil 10-avgust;14(8):e 27869. doi : 10.7759/cureus.27869. PMID: 36110485; PMCID: PMC9462589.

11. Taebunpakul P, Jirawechwongsakul P. Tish protezlarini taqadigan bemorlarda tanglay yallig'lanishi va *Candida* mavjudligi . J Int Soc Prev Community Dent. 2021-yil 10-iyun;11(3):272-280. doi : 10.4103/jispcd.JISPCD_368_20. PMID: 34268189; PMCID: PMC8257012.

12. Xue Chen, Hailong Zhang, Xinmiao Quan, Feng Huo. [An'anaviy xitoy va g'arb tibbiyotining integratsiyalashgan yondashuvidan foydalangan holda takroriy aft yaralarini terapevtik baholash](#) . [Klinik diagnostika ochiq jurnali. 12-jild](#) , 1-son, 2022-yil 16-mart. DOI: [10.4236/ojcd.2022.121001](#)

13. Yan Y, Zhang Q, Yuan S, Cheng Q. Takrorlanuvchi aft stomatit va og'iz va faringeal neoplazmalar: ikki namunali Mendeliya randomizatsiyasi tadqiqoti. BMC Saraton. 2024-yil 9-noyabr;24(1):1372. doi : 10.1186/s12885-024-13140-6.